

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ТА ПРИКЛАДНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 613.884:159.9.07

ТАТЕНКО Віталій Олександрович

*член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук,
професор, головний науковий співробітник лабораторії методології
психосоціальних і політико-психологічних досліджень*

СВІТ ІНТИМНОГО ЖИТТЯ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розглядаються психологічні аспекти інтимності та інтимного життя особистості. Проаналізовано психологічний зміст поняття «інтимне», виокремлено психологічні ознаки інтимності, її типи та підтипи, запропоновано психологічну модель інтимного життя особистості.

***Ключові слова:** інтимність, світ інтимності, індивідуально орієнтована інтимність, інтимне життя, орієнтоване на формування спільності «Ми».*

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Навряд чи знайдеться більш-менш культурна людина, яка б не чула і не вживала слово «інтим», а також похідні від нього слова та словосполучення. У той же час на прохання дати визначення цьому поняттю навіть професійні психологи відчувають певні труднощі.

Звернувшись до спеціальної літератури, довідників і словників, ми дізнаємось, наприклад, що зі словом «інтимність» (англ. варіант – intimacy) пов'язують уявлення про близькість, задушевність, дружність, товарицькість, щирість, відвертість, відповідальність, унікальність, теплі, довірливі і, звичайно, любовні стосунки між людьми в широкому і вузькому розумінні цього слова, що в українській мові позначається словом «кохання».

Іншим чином це поняття (англ. варіант – *privacy*) використовується тоді, коли мова йде про щось приватне, конфіденційне, секретне, потаємне, глибоко особисте, сокровенне тощо.

Спроба витлумачення слова «інтим» приведе нас, принаймні, до двох варіантів дефініцій, що аж ніяк змістовно не перетинаються між собою, більше того, певним чином заперечують одна одну. Тим, що їх різнить, є обов'язковість чи необов'язковість присутності чи відсутності в його визначенні ознак сексуальності.

У проведеному нами емпіричному дослідженні респонденти (магістри-психологи) повинні були висловити свою думку з приводу тотожності-нетотожності понять «інтимне» й «сексуальне». У переважній більшості відповідей стверджувалась нетотожність цих понять, зауважувалось, що інтимне може включати, а може не включати в себе сексуальний компонент. І навпаки, мовляв, сексуальність (особливо сьогодні) може не приховуватися, не втаємничуватися, не романтизуватися, набувати групових, публічних, демонстраційних форм, а, відтак, далеко не завжди поєднуватись з інтимним моментом, навіть заперечувати його. Значно менша частина респондентів дотримувалася думки, що слово «інтимний» у пересічній суспільній свідомості, у побуті, фактично, зводиться до сексуального, має його на увазі, на меті чи натякає на нього, оскільки, мовляв, «секс складає сенс» інтимного життя. Без сексуальних стосунків, думок, почуттів інтимність не виникає й не має смислу. І, як виявляється, респонденти цієї групи, образно кажучи, можуть знайти підтримку своєї позиції в історії питання [7].

*Так, існує щось більше схоже на повір'я, ніж на історичний факт, згідно якому, англійський купець Джером Горсей, запрошений бояриною Морозовою в руську лазню, був здивований тим, що на Русі усі миються гуртом, і вигукнув: «It's incredible, they are making that like in team». Бояриня Морозова або не зрозуміла справжній зміст цього висловлювання, або вирішила пошуткувати і кинула у відповідь: «Кому інтим, а кому помитися». Вийшло досить кумедно: вислову «у команді» (*in team*) було надано сексуального відтінку через ігрове ототожнення із співзвучним словом «інтим» (англ. *intim*).*

Проте, якщо навіть вважати цю історію вигаданою, не можливо не погодитися з тим, що сексуально-статевий контекст є одним із провідних у формуванні уявлення про міжіндивідуа-

льні інтимні стосунки. Але і зводити інтимне до тілесного, сексуального чи статевого навряд чи доцільно. Тим більше, що існує й інше, більш давнє значення слова «інтим». Так, у перекладі з латинської мови «intimus» означає найвищу ступінь від interior «внутрішній», а ще перекладається як «нижній» у розумінні найближчий. До речі, нижня білизна – та, що найближча до тіла, вважається інтимною частиною туалету, чого не прийнято говорити про верхній одяг.

В англійській мові також знаходимо слово «intimacy», що перекладається як «близькість» і не зводиться до сексуального, оскільки має більш широкий і більш глибокий психологічний зміст. Йдеться, власне, ще про одну групу понять, які доповнюють і збагачують сутнісну характеристику інтимності ознаками душевності й духовності. Це поняття сокровеного, сакрального, святого, божественного, а також істинного, прекрасного – того, що зачаровує і водночас бентежить, від чого захоплює дух, про що міркують наодинці із собою, а якщо говорять, то урочисто-тихо та не будь де, не будь коли, не будь із ким...

До речі, дані, отримані в сучасних лінгвістичних дослідженнях вказують на те, що вершинні вузли фрейму «інтимність» утворюють позитивні емоційні стосунки між людьми, які виникають на основі мотиваційної установки зближення між ними. Також звертається увага на те, що в різних мовах слот «суб'єкт/об'єкт інтимності» передає значення: «дружній», «внутрішній», «потаємний», а також «рідний», «близький».

Критерій близькості вказує, з одного боку, на конкретну відстань, просторово-часову дистанцію, яку можна виміряти в сантиметрах, метрах, кілометрах, хвилинах, годинах і роках, а, з іншого боку, – на відстань психологічну, що вимірюється у подіях, здійснених мріях, одиницях ставлення людини до людини та до світу в цілому.

При зменшенні дистанції між людьми, почуття близькості зростає, одночасно зростає рівень інтимності у стосунках. Проте фізична близькість і близькість психологічна не завжди співпадають. Іноді найбільш близькою є людина, яка знаходиться за тисячі кілометрів, але в нашому внутрішньому просторі вона

завжди поруч, іноді так близько, що втрачається відчуття межі. І навпаки, ті, які постійно знаходяться поруч, можуть бути для нас дуже далекими людьми.

Синонімом близькості, який також часто вживається при визначенні сутності інтимного життя, є поняття спорідненості. Рідними називають себе люди, пов'язані кривими узами, що належать до однієї родини. Породичатися, стати рідними – значить встановити стосунки, котрі передбачають можливість продовження роду. Рідними можуть стати люди, що довгий час живуть разом як одна сім'я. При цьому цілком достатньо, аби стосунки між ними будувалися на взаємній повазі, турботі, душевних та духовних зв'язках.

Поняття близькості, рідності, свійськості об'єднує особливе ставлення людини до людини як дорогої. Саме цим пояснюється внутрішня готовність до самопожертви, котру виявляють батьки по відношенню до своїх дітей, закохані люди одне до одного, а також справжні друзі, товариші.

Дослідниками також встановлено, що об'єднаний у кластері «інтимність – інтимне» концептуальний ланцюжок, складає модель ситуації, де виявляється прагнення людини до збереження і захисту свого особистого простору від несанкціонованого вторгнення, втручання з боку інших. Цей кластер вербалізує стани, почуття і прояви поведінки особистості, найбільш приховані від стороннього спостереження. Відмічається, що в літературній мові існує порівняно небагато слів для позначення інтимного, оскільки людина менше проговорює вголос те, що для неї є глибоко особистим, сокровенним, ніж те, що може бути предметом обговорення.

Будь-які форми інтимності передбачають втаємниченість, прихованість, секретність, але не всі таємниці й секрети людини мають інтимний характер, як, наприклад, військова таємниця чи секретне доручення. Тобто, інтимна сфера людських стосунків не поширюється на професійну діяльність і професійні стосунки в їх формальному розумінні. Не випадково відому ліричну кінокомедію Ельдара Рязанова названо «Службовий роман», щоб підкреслити неприродність поєднання інтимно-романтичних та

офіційно-професійних стосунків між людьми. Проте ознак інтимності можуть набувати будь-які форми людського життя і взаємодії з іншими, якщо їхній зміст набуває високого особистісного чи міжособистісного значення, супроводжується емоційними переживаннями й не передбачає оприлюднення.

На основі уявлень про інтимність створено чимало різних понятійних конструктів. У літературі та мистецтві окреме місце займає так звана «інтимна лірика». Існує поняття «інтимна мова», яким позначаються усна та письмова монологічна та діалогічна мовленнєві форми, котрими користуються люди, заглиблені у світ інтимних думок, почуттів і стосунків. І це не тільки мова теплої дружньої бесіди, але й мова у ситуації інтимної напруги. У соціальній психології закріпилося дещо метафоричне поняття «інтимної дистанції», яким позначається найкоротша відстань, що може встановлюватись між людьми у процесі безпосереднього комунікативного контакту. Ця інтимна дистанція може скорочуватись у різний спосіб за різних обставин. Так, існує природний шлях, зігрітий симпатією, теплими взаємними почуттями, і протилежний йому – шлях так званих «інтимних послуг», в яких від справжньої інтимності залишається хіба що техніка задоволення специфічних потреб клієнта, прикрашена мистецтвом окультуреної еротики, чим завжди славились японські гейші.

Сутнісно-смісловий центр інтимного життя утворює поняття любові у всіх її різноманітних визначеннях і запереченнях. Це – самовіддана любов, яку стародавні греки називали «агапе». Словом «ерос» вони позначали пристрасну закоханість, що поєднується з бажанням нероздільного володіння тілом і душею об'єкта своїх почуттів. Слово «людус» означало любовну гру, що ні до чого не зобов'язує. Виокремлювалися «філія» – різновид любовних стосунків, що існують між справжніми друзями, товаришами, приятелями, а також «сторге» – родинно-сімейний різновид любові, зокрема, батьків до своїх дітей тощо. До речі, піонер у вивченні феномену любові Зік Рубін вбачав її досконалість у поєднанні близькості, пристрасності і почуття обов'язку.

Відповідним чином формувалися уявлення про різні форми інтимного життя та рівні інтимізації, які з часом доповнювались уявленнями про любовне ставлення людини до різних речей, явищ живої та неживої природи, літературних творів та їх героїв, витворів мистецтва, а також до самих себе. Поняття любові, а з ним і поняття інтимності, поширюється на ставлення людини до своєї професії (улюблена справа), до рідної землі, до країни, до життя в цілому.

Переживання любовного почуття як ніщо інше може зробити людину або неймовірно щасливою, або трагічно нещасною. Невипадковим у цьому розумінні є факт, що найбільшої психологічної травми людська істота зазнає тоді, коли виникають складності в її інтимному житті, коли обриваються любовні стосунки, втрачається близькість із значущими іншими. Зайнятість і навіть успішність в інших життєвих сферах може доповнювати гармонію інтимного життя, але не може з нею конкурувати на рівних чи її компенсувати, хіба що відволікти на певний час від сумних думок. Саме тут, як ніде, розкривається можливість для вільної творчості і спонтанного, наповненого емоціями й почуттями прояву індивідуальності, для щирого діалогового спілкування зі значущими іншими.

Інтимність передбачає високу ступінь відкритості, відвертості, щирості, правдивості, а також чуйності, уважності, турботливості, делікатності, ніжного і трепетного ставлення до людини, глибокої поваги й довіри до неї.

Для справжньої інтимності характерний максимально можливий рівень душевно-духовного зв'язку, зануреності у стосунки, включеність у взаємодію, гармонійність, натхненна співтворчість, взаємна відповідальність і повна взаємовіддача без очікування для себе будь яких бонусів. Вищою винагородою тут виступає сама можливість бути співучасником такої взаємодії.

Активність людини в ситуації інтимного спілкування найменше нагадує роботу, а найбільше відповідає поняттю гри, коли ми отримуємо задоволення не тільки й навіть не стільки від її результату, скільки від самого процесу, який є чиста творчість.

Інтимні думки, почуття, фантазії, мрії, стосунки і взаємини людини високо корелюють із тим, що вона вважає для себе найбільш важливим, сутнісним, смисловим, з уявленням про індивідуально-неповторну ціннісно-смислову основу буття особистості, про доглибну реальність людського Я.

Якщо розглянути поняття інтимності в його співвідношенні з поняттями внутрішнього й зовнішнього, то саме з першим із них воно утворює смислову синонімічну пару. Однією стороною персональне буття повністю знаходиться в закритій від інших інтимності свого внутрішнього світу, а другою – у відкритості, публічності світу зовнішнього, воно видиме іншими і залежне від інших, – зазначає автор екзистенціально-аналітичної теорії особистості А. Ленгле [4].

Проте інтимне – особливе внутрішнє, яке не прагне стати зовнішнім, оприлюдненим, публічним, оскільки знаходить свої цінності і смисли, цілі і засоби в самому собі, яке зникає при спробі його оприлюднення, а також формалізації, будь якого узагальнення.

Розуміння психологічної природи інтимного життя передбачає з'ясування того, що складає з ним діалектичну пару, є його сутнісною протилежністю. Аналіз цього питання дозволяє зробити припущення, що протилежним інтимності є те, що у психології позначається словом «зовнішнє», а також поняття, що утворюють його дискурсивне поле: «байдужість», «відстороненість», «холодність», «формальність», «офіційність», «публічність», «стереотипність», «шаблонність», «штучність», «маніпулятивність» тощо. Сакральне тут перетворюється на профанне, творче на запозичене, спонтанне на примусове, якісне поступається кількісному, унікальне – пересічному, вчинкове – злочинному.

Оскільки традиційно «внутрішнє» асоціюється із сутнісним, інтимне як внутрішньо-сутнісне протистоїть поверховому, випадковому, несправжньому, несуттєвому.

У своїй роботі ми користуємось поняттям «екстимного», що узагальнює різні форми цілеспрямованого і випадкового, добровільного і примусового озовнішення, оприлюднення то-

го, що вважається інтимним. Змістовими синонімами екстимізації можуть слугувати поняття «еманація», «екстеріоризація» і навіть «екстаз», що буквально означає «вихід із себе».

Уявлення про екстимне конкретизують такі поняття, як розголос, чутки, плітки, доноси тощо. Існують форми відхильної поведінки, види правопорушень, а також психічні захворювання, що за своїми проявами є несумісними з уявленнями про нормальне інтимне життя. Мова йде про факти морального, психічного, тілесного насилля, різні збочення на кшталт ексгібіціонізму чи вуаєризму, порнографії тощо. Існує чимало прикладів маніпулятивної інтимізації, коли акт зближення виступає не метою, а засобом досягнення якихось інших цілей – економічних, політичних, психологічних, фізіологічних. При цьому імітуватися можуть навіть любовні, дружні стосунки і почуття. Нерідко інтимний зв'язок використовувався для отримання секретних даних, для дискредитації поважної людини шляхом оприлюднення (екстимізації) зібраного на неї відповідного роду компромату.

До проявів екстимності слід віднести феномен карнавалізації, жанр автобіографічних нарративів. У християнстві свого часу існувала практика публічної сповіді і покаяння. Світською формою екстимної поведінки сьогодні можна вважати «День поцілунку», що традиційно відмічається в світі 6 липня кожного року тощо.

Між інтимізацією та екстимізацією існує діалектичний зв'язок. У певному розумінні можна сказати, що інтимне й не прагне, і прагне перейти у свою протилежність: здійснити еманацию, екстеріоризуватися, бути оприлюдненим, стати публічним. Так, закохана людина і приховує свої почуття, і водночас як соціальна істота хоче поділитися своїм щастям з усім світом, прокричати «Я кохаю!». Знову ж таки, сьогодні вже мало кого дивує те, як відверто відомі люди діляться з багатомільйонною аудиторією телеглядачів подробицями свого інтимного життя, починаючи з крему для рук і закінчуючи історіями своїх кохань, зрад і розлучень. Фактично, вся світова кіно- і телеіндустрія, шоу бізнес значною мірою існують і процвітають завдяки екс-

тимізації підглянутих, підслуханих подробиць, пікантних моментів та відвертостей інтимного життя. Годі згадати російські програми «Зазеркалье», «Окна», «Дом-2», учасники яких вільно демонструють широкій аудиторії телеглядачів свої заповітні мрії, приховані думки, почуття, стосунки, форми поведінки.

Отже, поняття інтимного означає те «моє та тільки моє», або «наше й тільки наше», що реально переживає, про що міркує та що робить людина, залишаючись наодинці із собою, те, у чому вона може розкритися лише тим, кого вона любить, високо цінує і кому довіряє як самій собі. Ці думки, почуття і вчинки визнаються нею як абсолютно істинні і гранично значущі, оскільки відповідають її уявленню про власну сутність, гідність, цінність і сенс життя. Це та суб'єктивна критеріальна система, на основі якої здійснюються реальна самооцінка й оцінка, самоприйняття і прийняття інших людей, явищ і подій. Сутнісною ознакою інтимності є переживання людиною близькості, спорідненості, сокровенності, сакральності, а найперше – почуття любові (в його різних вимірах) до власного життя, до іншої людини, до своєї родини й рідної землі, до рослини і тварини, до сонця й зоряного неба, до світу й до його творчого начала. Це – внутрішня готовність до вчинку самопожертви і самоперевершення заради збереження і розвитку інтимних стосунків з рідними, близькими, дорогими, любимими, коханими, справжніми друзями і товаришами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перелік ознак, що характеризують світ інтимного життя людини, можна продовжувати й далі. Проте чим більше відомостей ми отримуємо про цей світ, тим складнішою видається спроба сформувати його цілісний, завершений образ, структуру або гештальт, як кажуть психологи. Зрозуміло, що будь яка спроба схематизації такого своєрідно-норовливого феномену, що уникає публічності, приховує свій лик від будь якого (зокрема і наукового) зацікавленого спостереження, неминуче призведе до спрощеного, а, можливо, й викривленого уявлення про його природу. Однак попри справедливість такого зауваження процес пізнання дійсності передбачає як аналіз, так і синтез уявлень про досліджува-

ний об'єкт. Крім того – вже сама гіпотеза щодо існування такого феномену, як інтимне життя, передбачає й навіть вимагає розглядати його як цілісну функціональну структуру, відкриту до взаємодії із світом, готову до постійних змін і розвитку.

У своїх спробах побудови такої структури ми виходили з наступних міркувань.

1. Онтичними суб'єктами-носіями, творцями, власниками і співвласниками інтимного життя постають *індивідуальне «Я»* та *міжіндивідуальне «Ми»*, пов'язані між собою, знову ж таки, інтимними стосунками.

2. Психологічними осередками активності інтимного виступають: а) індивідуальний життєвий час і простір *«Мого» тілесного, «Мого» душевного і «Мого» духовного*; б) *міжіндивідуальний життєвий час і простір «Нашого» тілесного, «Нашого» душевного і «Нашого» духовного* у їхній суперечливій єдності і прагненні до гармонії.

3. Автентичною в сутнісно-смисловому розумінні, а, відтак, вищою формою прояву й умовою розвитку інтимно-особистісної сфери людських стосунків є *вчинок* («Мій» індивідуальний вчинок і «Наш» спільний вчинок), що інтегрує та знімає в собі інтимно-тілесний, інтимно-душевний та інтимно-духовний способи й рівні активності «Мого Я» й «Нашого Ми».

4. Інтимний світ людини еволюціонує протягом онтогенезу й характеризується інтенцією до розвитку, рушійними силами якого виступають різного роду суперечності між: індивідуальною та міжіндивідуальною формами інтимності; інтимно-тілесним, інтимно-душевним та інтимно-духовним; учинковими та злочинними, патологічними формами інтимної поведінки; інтимним та екстимним.

Схематично психологічна структура інтимного життя може бути зображена наступним чином (див. схему 1).

Представлена структурна модель акцентує увагу на діалектичному поєднанні індивідуального і групового суб'єктів інтимного життя, на необхідності виділення різних планів інтимної активності (тілесного, душевного та духовного), а також індивідуального та групового способів актуалізації інтимних ціннос-

тей та смислів, почуттів та стосунків у формі вчинку як його розуміли М.М. Бахтін [2], В.А. Роменець [5] та їхні послідовники [6; 9].

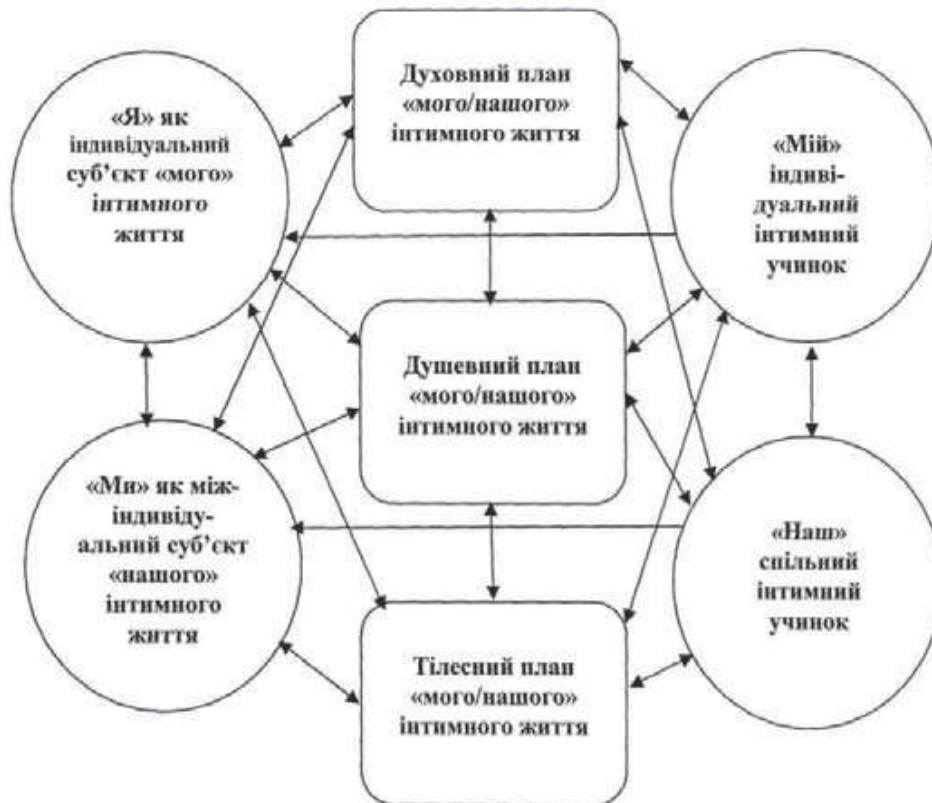

Схема 1. Психологічна структура інтимного життя

Тілесний план «мого» й «нашого» інтимного життя можна проілюструвати переживаннями молодої людини щодо вад чи проблем її фізичного розвитку, щодо різного роду сексуальних фантазій, інформацією про які вона не вважає за потрібне ділитися навіть з близькими людьми.

Людина похилого віку може приховувати від своїх близьких і рідних поганий стан свого фізичного здоров'я аби не обтяжувати їх турботою про себе.

Душевний план інтимного життя розгортається насамперед у міжособистісних стосунках дружнього, товариського й любовного характеру, в емпатійному, чуйному, трепетному, турботливому й відповідальному ставленні до значущого іншого

як смисложиттєвої цінності, завжди як до мети і ніколи як до засобу. Не випадково справжні інтимні стосунки ми оприкремчуємо як стосунки «душевні».

Словом «дух» у його релігійному й філософсько-психологічному розумінні позначається сила, сутнісна ознака якої становить здатність творити, починати причинний ряд із себе, як про це писав І. Кант. Тому духовний план інтимного життя (рівно як інтимний план духовного життя) найтісніше корелює з уявленням про творчість і співтворчість, спрямовані на утвердження істини, добра, краси, любові, різного роду екзистенціальних цінностей.

Спираючись на запропоновану вище модель інтимного життя, реально виокремити принаймні два основних типи: індивідуально орієнтовану інтимність та інтимне життя, орієнтоване на формування спільності «Ми», кожен з яких диференціюється на ряд відносно самостійних підтипів.

Тип індивідуально орієнтованої інтимності. За великим рахунком, справжню інтимність слід асоціювати з уявленням про внутрішнє осереддя внутрішнього життя окремої людини, оскільки навіть озвучування, артикулювання, проговорювання в голос його змістів є першим кроком до перетворення інтимного в екстимне. Люди такого типу навіть з найближчими друзями, рідними, близькими, коханими зберігають дистанцію, з певних причин, за звичкою чи про всяк випадок не розкривають їм до кінця свою душу, не дозволяють собі бути відкритими, щирими й відвертими. Виграшним моментом для цього типу інтимного життя є відчуття внутрішньої свободи, незалежності, самодостатності, а також захищеності: оскільки я всю важливу інформацію про себе тримаю при собі, ніхто не зможе її використати проти мене. Програшною для цього типу є необхідність постійного самоконтролю та самообмеження в контактах зі значущими іншими. Додамо сюди можливі переживання самотності, страху бути розкритим у своїх справжніх думках, почуттях, цінностях і оцінках, що, врешті решт, і трапляється, адже, як кажуть, все таємне з часом стає явним.

Перший підтип даної групи формується на перетині індивідуального й тілесного. Назвемо його *підтип індивідуально орієнтованої тілесної інтимності*. Такі люди визнають інтимними лише свої власні думки, почуття, стосунки, зміст яких обмежується переважно питаннями тілесного плану (здоров'я, гігієна, фізична досконалість, секс, народження дитини як фізіологічний акт тощо). Для них інтимне без тілесного просто не існує.

Підтип індивідуально орієнтованої душевної інтимності об'єднує людей, для яких інтимним є переважно те, що відбувається в їхній власній душі. Для них найбільш важливими є стосунки і переживання почуттів, означених поняттями любові, кохання, дружби, прихильності, симпатії тощо. Інші душі, а також фізіологічний і духовний плани інтимності їх турбують мало чи помітно менше.

Основним критерієм інтимності для індивідів, які утворюють *підтип індивідуально орієнтованої духовної інтимності*, виступає можливість отримання внутрішнього задоволення від індивідуальної творчості. Це люди, які знаходяться у своєрідному інтимному контакті зі своїм покликанням, своєю справою, роботою чи своїм хобі. Тілесний і душевний плани інтимності ними можуть визнаватися лише як другорядні, допоміжні, фонові.

Згідно із запропонованою структурною моделлю, розв'язання «Моїх» проблем інтимного життя може здійснюватися як за *вчинковим* сценарієм, так і стандартно, трафаретно, тривіально. У першому випадку є підстави сподіватися на розвивальний ефект, у другому – на занепад, стагнацію, деформацію, руйнацію світу інтимних думок, почуттів і стосунків. Відповідно виділяються підтипи, що враховують цей суттєвий момент.

Тип інтимного життя, орієнтованого на формування спільності «Ми». Тут індивідуальне поступається міжіндивідуальному, міжособистісному, груповому, колективному. «Наше» ніби розчиняє в собі «мое» кожного, хто в нього входить. Цей тип інтимного життя у його специфічній формі відомий ще за часів первісно-общинного ладу. Існує навіть думка, що «Наше

Ми» в історично-психологічному розумінні передувало «Моєму Я», тому, мовляв, тип індивідуально орієнтованої інтимності є похідним від типу інтимності групової, общинної, колективної.

Цьому типу властиве відчуття приналежності до спільності «Ми», відкритість, щирість, альтруїстичність, готовність до самопожертви, знову ж таки відчуття захищеності, але вже на основі того, що близькі люди піклуються, турбуються про мене. Вони все про мене знають і тому можуть вчасно попередити про небезпеку, підтримати, допомогти.

Проблемним для людей такого типу може стати надмірна залежність цінностей, цілей і смислів їх інтимного життя від значущих інших, загострена захисна чи наступальна психологічна реакція на все, що виходить за межі спільності «Ми», страх залишитися на самоті, складність прийняття самостійних рішень, прагнення розділити свою відповідальність за вдієне і скоєне з іншими тощо.

Керуючись тією самою логікою, що ми її застосували у першому випадку, можна виділити ряд наступних підтипів:

- орієнтованої на інших тілесної інтимності,
- орієнтованої на інших душевної інтимності,
- орієнтованої на інших духовної інтимності.

Кожний із цих підтипів знову ж таки може актуалізуватися за сценарієм *спільного вчинку*, або в *невчинковому* форматі. Відповідно отримаємо або спіралеподібний розвиток «Нашого» інтимного світу, або ж його занепад.

Кожний з виділених (і ще не виділених) типів та підтипів має свої особливості, що найбільш помітно виявляють себе у взаємодії людей, що їх представляють. Так, досить складно уникати конфліктів колегам, партнерам, друзям, членам родини, закоханим, якщо один з них є представником індивідуально, а другий – міжіндивідуально орієнтованого типу інтимності; якщо в одного інтимне асоціюється переважно з тілесним, а у другого – з душевним чи духовним; якщо один виявляє своє ставлення до іншого у формі реальних вчинків, а інший задовольняється лише розмовами про готовність до самопожертви в разі необхідності.

Основна причина подібного роду суперечностей пов'язана з тими обмеженнями, які властиві кожному окремому типу чи підтипу інтимного життя. Тому логічно поставити питання про тип, який можна було б назвати ідеальним чи, бодай, «ідеальним відносно» представленої вище структурної моделі.

«Ідеальність» як така, що відповідає реальності, не передбачає відсутність суперечностей. Однак ці суперечності повинні не руйнувати, а розвивати, тобто складати єдність протилежностей, а спосіб їх розв'язання має спиратися на діалектику. Так, на думку відомого соціального психолога К. Тевріза, парам, що зуміли подолати й напади люті, і різні конфлікти, відомі дві речі: як дотримуватися спокою при звичайних сутичках, щоб зберегти мир і пристойність, і як потрібно сперечатися з важливих приводів, щоб зберегти особисту незалежність і можливість розвиватися.

Ідеальним у нашому випадку можна вважати тип інтимного життя, який гармонійно поєднує в собі: а) орієнтацію на індивідуальне та міжіндивідуальне; б) тілесний, душевний і духовний плани активності; в) свій окремий і спільний з іншими вчинковий формати розв'язання проблем і суперечностей розвитку. При цьому уявлення про ідеальний тип інтимного життя нам потрібно зовсім не для того, щоб комусь його нав'язувати, як це зокрема намагається робити кожне старше покоління стосовно молодшого. Адже на те воно й інтимне, щоб кожен мав можливість і право прожити його по-своєму. Однак існує як позитивний, так і негативний досвід, існують результати наукових досліджень, котрі варто врахувати, якщо хочеш особисто збудувати свій інтимний світ за законами істини, добра, краси, любові й щасливо жити в цьому світі в гармонії із собою і значущими іншими.

Інтимне життя, як відомо, далеко не завжди розгортається у позитивному, конструктивному і продуктивному напрямках. Нерідко, з часом може виникати напруженість, нерозуміння людьми себе та одне одного, порушення гармонії у взаєминах, конфліктність і навіть ворожнеча. Не випадково кажуть: від палкої любові до лютої ненависті – один крок. Реально припусти-

ти, що саме через проблеми, які виникають в інтимній сфері, людство завжди зазнавало найбільших страждань. Це – розлучення з близькими, рідними, дорогими людьми, ревності, заздрощі і зради, різного роду комплекси й муки нечистої совісті, різні страхи, втрачені надії і несправджені сподівання. Не випадково в черзі на прийом до консультанта-психолога, психотерапевта переважають клієнти з проблемами інтимного характеру. Тому логічно продовжити нашу «психологічну подорож» у напрямку з'ясування ряду проблемних моментів, якими сповнений світ інтимного життя, а також можливих сценаріїв його трансформації в осяжному майбутньому.

Проблеми інтимного життя по-різному впливають не тільки на фізичне та психічне здоров'я людини, її стосунки із значущими іншими, але й на її професійну, публічну діяльність. У загостреному стані вони вибивають з колії, знімають з посад, зводять з розуму нерідко навіть дуже сильних особистостей з міцною нервовою системою, сформованою життєвою позицією, надійною підтримкою з боку близьких, друзів, соратників. І це стосується не тільки ситуацій типу Клінтон-Левинські. Виявляється, що різні інтимні мотиви, глибоко приховані від оточення й не завжди усвідомлювані самою людиною, тим не менше, проступають назовні й можуть розпізнаватися іншими, особливо якщо ці інші складають велику соціальну групу.

В одному із своїх політико-психологічних досліджень ми запропонували респондентам оцінити найбільш відомих політичних лідерів з огляду на те, який з інтимних мотивів – «гроші», «влада» чи «слава» – є провідним стимулом їхньої професійної діяльності. Для порівняння учасники експерименту повинні були в анонімному порядку оцінити і себе в цьому плані (табл. 1).

З наведеними оцінками можна погоджуватись чи не погоджуватись. Кожен з нас має право на свою думку щодо змісту і значення обраних критеріїв. Для когось гроші і влада є засобом, для когось – самостійною життєво важливою цінністю, метою (гроші заради грошей, влада заради влади). До речі, відомий психолог А. Адлер [1] пов'язував прагнення до влади зі своєрід-

ним психологічним самозахистом людини від комплексу меншовартості: мовляв, маю владу – не дозволю себе принижувати.

Таблиця 1

Провідні стимули професійної діяльності політиків

Інтимні мотиви Політики	ГРОШІ	ВЛАДА	СЛАВА
Ющенко	2	1	3
Тимошенко	1	3	2
Янукович	2	3	1
Лукашенко	1	3	2
Медведєв	1	2	3
Путін	2	3	1
Жириновський	2	1	3
Респондент	3	1	2

Знову ж таки, однаково високі бали, виставлені Ющенкові, Медведєву і Жириновському за критерієм «слава», мають різний психологічний підтекст. Об'єднує оцінюваних політиків те, що навряд чи хтось із них визнає публічно, що прагнення слави, влади чи грошей є базовими стимулами його політичної активності.

Сучасні маніпулятивні технології можуть творити справжні дива, примушуючи народ прийняти чорне за біле, вкотре повірити в обіцянки, які ніколи не виконувалися. Проте все має свою межу. При цьому особливо уважною, чутливою й розбірливою пересічна людина стає тоді, коли політик пропонує їй щось на кшталт «інтимних стосунків». Ось чому складно, а насправді неможливо, за допомогою маніпуляцій заслужити чи завоювати народну шану і любов. Рано чи пізно справжні інтимні мотиви «народного обранця», приховані від очей громади, стають зрозумілими всім, й, обмануті у своїх найкращих почуттях люди, назавжди викреслять його зі списку під назвою «Ми» й навечно закарбують у списку «Вони», тобто – «Чужі».

Існує думка, що інтимне може складати певну загрозу публічному, суспільному.

Так, канадський філософ Ч. Тейлор припускає, що погордливе прагнення людей до вибіркової комунікації у вузькому колі однодумців та друзів нерідко призводить до нового, так би мовити «м'якого», патерналістського деспотизму. Це поступове, спочатку непомітне відсторонення від суспільного життя наражає на небезпеку втрати не лише причетності до важливих соціальних змін, але й людської гідності. На думку сучасного американського соціального аналітика Р. Сеннета, у консервативному суспільстві досвід близьких стосунків руйнує виплекані нами очікування інтимного спілкування, оскільки «природа людини» у своїх глибинах досить хвороблива та руйнівна. Коли люди відкриваються одне одному, вони беззастережно оголюють усі дрібні танджі, які в менш інтенсивних формах спілкування глибоко приховані. Відтак робиться висновок, згідно якому інтимізація небезпечна утворенням «інтетративних цілісностей» на індивідуальному та міжособистісному рівнях, що може спричинити розширення, сепаратизацію, автономізацію, а, відтак, руйнацію суспільства як стабільної соціальної системи.

Як на мене, сучасній людині більшою мірою бракує справжніх інтимних емоцій і когніцій, стосунків і ставлень у сутнісному розумінні цього слова, а не сурогатних чи викривлених форм інтимної активності. Погано, звичайно, коли мені заважають наодинці розібратися зі своїми проблемами. Однак, мало хорошого й у тому, якщо мотивація дистанціювання починає домінувати над мотивацію зближення, коли навіть у ситуації обапільного палкого і пристрасного кохання «Я» не дозволяє собі цілковито розчинитися в «Ми», а «Наше» не знаходить достатньої психологічної сили, аби інтегрувати в собі «Моє». Зрозуміло, що зробити висновки з цього приводу дозволить спеціальне фундаментальне дослідження. Проте на рівні професійної інтуїції складається враження, що сьогодні все більш унікальними стають випадки, коли в сім'ї, у колі друзів, колег, співробітників, політичних соратників, членів спортивних команд утворюється, зберігається протягом тривалого часу й набуває подальшого розвитку справжня спільність «Ми».

Навіть сім'я як важливий осередок інтимного життя сьогодні перетворюється на функціональну одиницю розширеного суспільного виробництва, на засіб-інструмент, а не на осередок індивідуальної та міжіндивідуальної, тілесної, душевної та духовної інтимності в їхній гармонії.

Яскравий іронічно-критично-песимістичний портрет суперечностей сучасного сімейного інтимного життя яскраво зма-

лювала у своїх «Записках українського самашедшого» Ліна Костенко [3]. Ось лише невеличкий фрагмент, наскрізь проникнутий сумом і тугою, почуттям необоротно втраченої інтимності, в якому багато хто упізнає самих себе:

«1 лютого. Сніг мокрий, налипає, тричі буксував, поки доїхав додому. Дружина сердиться, взяла квитки на «Маленьку ніжну сонату для жінки, чоловіка і троля», а я спізнився. Нам би не зайво і ніжності, і сонати. Натомість убили вечір за телевізором, і я з жахом подумав: «Боже! Нам може бути нудно удвох!» - не тому, що нема про що говорити, а тому, що магія зникла, магія дотику, магія погляду. Зникло все».

Товариські, дружні, родинні стосунки сьогодні почасти лише видаються за такі, оскільки встановлюються і підтримуються, виходячи з міркувань корисності, вигоди. Викликає занепокоєння те, що утворення індивідуального й міжіндивідуального інтимних світів спричинюється не позитивними мотивами, а негативними психологічними факторами, як то страхом самотності, потребою в захисті, переживанням меншовартості, різного роду економічними мотивами.

Вражає зростаючий цинізм і формалізм в інтимних стосунках. Стають нормою шлюбні контракти, що, фактично, перекреслюють уявлення про довіру, без якої не може бути справжнього кохання і справжньої інтимності. Складається навіть підозра щодо психологічної паталогізації інтимного життя, спотвореного як соціальними умовами, неприйнятними для нормального людського існування, так і неготовністю людини протистояти травмуючим впливам з боку нездорового суспільного організму і з боку власного хворобливого ества.

Проблемну ситуацію породжує тенденція до екстимізації – усе більш широкого і беззастережного оприлюднювання найбільш інтимних моментів людського життя. Готовність роздягнутися, оголитися, розкритися, виявити безпосередність, показати відсутність комплексів і повну свободу від загально визнаних умовностей, культурних традицій, вдатися до шокуючих епатажних демонстрацій на подіумі екстимізації стає своєрідною поведінковою нормою, модою, що набуває поширення особливо серед молоді. Тобто йдеться про небезпеку порушення балансу між процесами інтимізації та екстимізації, спричинену, зокрема,

дією захисного психологічного механізму, коли неможливість налагодження власного інтимного життя викликає реакцію його знецінення, породжує лише поверхове, ігрове, іронічне ставлення до світу інтимних думок, почуттів і стосунків. Гармонію інтимного життя також порушує поширене побутове уявлення про нього лише (чи переважно) як тілесну, фізіологічну, сексуальну форму людської активності.

Але чи не занадто безрадісними, невтішними і безнадійними вимальовуються «тут і тепер», а також «там і тоді» того, що ми називаємо своїм і нашим інтимним життям? Можливо, не все так вже й погано було, є і буде в цій сфері людських мрій і сподівань, думок, почуттів і стосунків?

Проведений аналіз різного роду футурологічних джерел, а також результатів емпіричних досліджень дозволяє поділити існуючі прогнози на оптимістичні, песимістичні та негативістичні [7-9].

Почнемо з останнього варіанту. *Негативістичну* позицію займають як правило ті фахівці, експерти й респонденти, котрі на основі узагальнення свого життєвого досвіду або певних світоглядних міркувань заперечують доцільність, правомірність, можливість і смисл будь-яких прогностичних побудов щодо інтимної сфери людського життя.

Психологічною підставою для *песимістичних* прогнозів є, з одного боку, досить поширена оцінка людини як істоти від природи гріховної, аморальної, асоціальної, не здатної перейматися справжніми життєвими цінностями, а з другого – уявлення про нездоланну онтичну суперечність між індивідуальним та соціальним, як на цьому наполягав, зокрема, З. Фрейд.

На думку французького соціодемографа Л. Русселя існують підстави вважати, що майбутнє любовного почуття, пристрасті постає далеко не в райдужному світлі, оскільки серйозні клятви, сильні почуття, готовність до страждань навряд чи узгоджуються сьогодні з прагненням до незалежності, властивим молодим поколінням. Звичайно, мовляв, і в третьому тисячолітті люди будуть закохуватись, але, не виключено, що закоханість у багатьох буде супроводжуватись стриманістю і побоюваннями.

Англійський соціолог Р. Флетчер вважає найбільш перспективною в майбутньому модель сім'ї як «шлюбу між добрими друзями». Мар'яж розкла-

дається так, що самоцінними є не любов чи сексуальне задоволення, а настановлення на спільне життя і спільне вирощування дітей.

Тобто однією з характерних психологічних тенденцій у розвитку інтимного життя є зростаюча проблемність в узгодженні людьми двох базових прагнень – до близькості й до автономії, усунути яку нам не під силу.

На думку песимістично налаштованих респондентів, що брали участь у нашому емпіричному дослідженні, нереально сподіватись, що з часом інтимне життя набуде якихось позитивних ознак. Людство навряд чи впорається з проблемами егоїзму, ревнощів, садизму, мазохізму, ексгібіціонізму, інцесту, вуайєризму, зрад, згвалтувань, а також проституції, порнографії тощо. Цілком можливе виникнення нових, досі ще не відомих негативних і навіть патологічних форм інтимності.

Психологічною підставою для *оптимістичного* прогнозу виступає загальний позитивний образ людини як істоти здатної на вищих рівнях розвитку сприймати і творити істину і красу, добро і любов, гармонійно поєднувати в собі тілесне, душевне та духовне, завжди залишатися вірною собі та водночас шанувати іншу людину і світ, в якому живе. Онтична спрямованість на ці цінності складає внутрішню, сутнісну, сокровенну, задушевно-любовну і в цьому розумінні інтимну основу людського буття. Тому попри всі труднощі і негаразди, суперечності і протиріччя людина чим далі, тим вище буде підноситись у розумінні інтимних цінностей і у прагненні творити себе і світ у відповідності з ними. З часом усе штучне, брудне, несправжнє, поверхове в інтимних думках, почуттях і стосунках людини буде все більше поступатися місцем чистому, високому, радісному, спонтанному, натхненному, автентичному її природі. Зрозуміло, що шлях до такого життя не усіяний трояндами, але тим почеснішим буде його подолання і вищою насолода від перемоги.

Як на мене, кожний з «прогнозів» заслуговує на увагу, хоча особисто я є прихильником оптимістичної перспективи. Аргументом для цього слугує, по-перше, те, що світ інтимного життя – безмежний і нескінченний процес не тільки багатовекторного, «ризомного» (як висловлюються постмодерністи) процесу функціонування але й спіралеподібного розвитку від його

примітивних до все більш досконалих форм гармонійності. По-друге, ми, люди, усвідомлюємо ситуацію, яка склалася, і маємо бажання змінити її на краще. По-третє, ми можемо щось зробити чи принаймні робити в напрямку самовдосконалення і розвитку, оскільки природою чи Богом нам дарована здатність до перетворення старого і творення нового. То чому б не скористатися цим унікальним даром і не зробити своє інтимне життя гідним звання Людини?!

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, підведемо підсумок науковій подорожі у світ інтимного життя.

Перш за все, слід констатувати, з одного боку, факт реального існування і високої значущості того, що ми позначаємо словом «інтим» і похідними від нього іменниками, прикметниками, дієсловами, а з другого – недостатню увагу дослідників до цього унікального феномена.

Як свідчать результати проведеного дослідження, світ інтимного життя поєднує в собі щонайменше три плани активності: тілесний, душевний і духовний. Кожний з них є цілком самодостатнім, а в їхній суперечливій єдності прихована рушійна сила розвитку інтимного життя як гармонійного цілого.

Певною мірою суперечливим постає питання про «Мое» і «Наше» інтимне життя. Мовляв, справжній інтим можливий лише в межах «мене» й наодинці із собою. Якщо ми своїми інтимними думками і почуттями починаємо ділитися з іншими, навіть дуже близькими, людьми інтимне перетворюється на екстимне, тобто на свою протилежність. Проте існує ряд потреб інтимного характеру, котрі я не можу й не хочу задовольняти одноосібно, зокрема потребу продовження роду, потребу батьківства і материнства, приналежності і визнання. Як соціальна істота я не можу відчувати себе затишно в ізоляції від значущих інших, не можу повноцінно самоактуалізуватися й самоствердитися у своїй суто людській онтичній ролі творця. В решті-решт я не можу сам із собою товаришувати, дружити, себе одного любити, кохати... Тобто так само, як «Я» прагне відчувати себе частиною «Ми», «Мое» інтимне життя тяжіє поєднатися з «На-

шим» інтимним життям, зрозуміти себе, збагатитися і досягти у цьому поєднанні внутрішньої гармонії.

Для констатації суперечливого характеру інтимного життя непотрібні наукові докази: кожний з нас є свідком, учасником і головним героєм різних трагедій, драм і комедій, що відбуваються на його підмостках. Цікавим у цьому аспекті виступає питання щодо міри інтимізації, відповідності її критерію необхідності і достатності, а також нашої здатності визначити й дотримувати цю міру у різних життєвих ситуаціях, зокрема, напружених, конфліктних, термінальних.

З огляду на вищесказане доволі непростим видається питання щодо можливих трансформацій інтимного життя у майбутньому. Ми розглянули три версії: негативістичну, песимістичну та оптимістичну.

Стосовно першої, варто згадати відомого філософа К. Поппера, який взагалі не радив людству щось планувати на далеку перспективу. Існує чимало вагомих аргументів для прямо протилежних, але однаково песимістичних прогнозів. Згідно одним – інтимний світ, не витримає тиску публічного і постане перед небезпекою самознищення. Згідно другим – надмірна інтимізація може створити проблеми для нормального функціонування суспільного організму, і тому інтимне стане предметом посиленого соціального контролю. Але, по-перше, таке бачення нами майбутнього є обмеженим можливостями сьогоденної доби. По-друге, – більш автентичним для людини, здатної розуміти сутність речей, бачити проблеми і спроможної перетворювати світ, є оптимістичний погляд на майбутнє в цілому та на своє інтимне життя в його тілесному, душевному та духовному вимірах.

Будь-яке дослідження, навіть досить цікаве, добігає свого фіналу. Однак інтимний світ у своєму русі від зовнішнього до внутрішнього, від поверхового – до глибинного, сокровенного, від низького – до високого, сакрального, від примусового – до вільного, спонтанного, творчого, від потворного – до чарівного, від злочинного – до вчинкового, від ненависного – до любовного не спиняється і, будемо сподіватися, не спиниться ніколи.

Список використаної літератури

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии / А. Адлер. – М. : Фонд «За экономическую грамотность», 1995 – 96 с.
2. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин. – М. : Искусство, 1979. – 424 с.
3. Костенко Л. Записки українського самашедшого / Ліна Костенко. – К. : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2010. – 416 с.
4. Лэнгле А. Person: Экзистенциально-аналитическая теория личности / Альфред Лэнгле. – М. : Генезис, 2005. – 159 с.
5. Роменець В.А. Вчинок як принцип побудови теорії та історії психології / В.А. Роменець // Основи психології: підручник. – К. : “Либідь”, 1995. – С.161-193.
6. Татенко В.О. Суб’єктно-вчинкова парадигма в сучасній психології / В.О. Татенко // Людина. Суб’єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії: [За заг. ред. В.О. Татенка]. – К. : Либідь, 2006. – С. 316-358.
7. Татенко В.О. Лідер XXI / В.О. Татенко // LIDER XXI. Соціально-психологічні студії. – К. : Видав. дім “Корпорація”, 2004. – 198 с.
8. Татенко В.О. Соціальна психологія впливу: Монографія / В.О. Татенко. – К. : Міленіум, 2008. – 214 с.
9. Татенко В.О. Сучасна психологія: теоретико-методологічні проблеми: навч. посіб. / В.О. Татенко. – К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. – 288 с.

Татенко В.А.

МИР ИНТИМНОЙ ЖИЗНИ КАК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

В статье рассматриваются психологические аспекты интимности, а так же интимной жизни личности. Проанализировано психологическое содержание понятия «интимное», выделены психологические признаки интимности, ее типы и подтипы, предложена психологическая модель интимной жизни личности.

Ключевые слова: *интимность, мир интимности, индивидуально ориентированная интимность, интимная жизнь, ориентированная на формирование общности «Мы».*

Tatenko V.O.

**THE INTIMACY WORLD AS A SUBJECT
OF PSYCHOLOGICAL RESEARCH**

The article deals with the psychological aspects of intimacy and personality's intimacy world. The psychological content of the notion "intimacy" is analyzed, the psychological signs of intimacy, its types and subtypes are separated, the psychological model of personality's intimacy world is proposed.

Key-words: *intimacy, intimacy world, individually oriented intimacy, private life, oriented to the unity "We" forming.*

Надійшла до редакції 20.11.2011